

Névsűrűségi vizsgálatok a szatmári térségben*

HANKUSZ ÉVA

1. A névsűrűség vizsgálata fontos részét képezi a névrendszerek jellemzésének, ennek ellenére a névtani szakirodalomban meglehetősen ritkán kerül elő ez a probléma. Az eddigi vizsgálatok a terület természetföldrajzi jellegét, a település korát, méretét, illetve a névhasználó közösségek társadalmi, gazdasági viszonyait jelölték meg mint a névsűrűséget meghatározó legfontosabb tényezőket (NYIRKOS 1993: 244, HOFFMANN 2015: 378). Névsűrűségi vizsgálatokat a korábbiakban én magam is végeztem a Csengeri járás települései körében, melynek eredményeképpen a terület méretének és a népsűrűségnek a névsűrűsége gyakorolt hatását mutattam ki (HANKUSZ 2017). Jelen írásomban ezt a vizsgálatot a szomszédos határon túli térségek névrendszereire is kiterjesztem a névsűrűség kérdéskörének minél alaposabb megvilágítása érdekében.

Ahhoz, hogy a névsűrűségi vizsgálatok hiteles, összevethető eredményt hozzanak, a települések hasonló szemlélettel és alapossgal összegyűjtött névanyagára van szükség. Ellenkező esetben előfordulhat, hogy a névsűrűségi értékek eltérései a gyűjtést végző személyek eltérő szemléletéből, illetve a gyűjtések mélységének különbségeiből adódnak. Az általam vizsgált terület magyarországi részén fekvő Csengeri járás mikrotoponímiai anyaga teljes mértékben megfelel a fenti követelménynek. A romániai területen BURA LÁSZLÓ helynévtára közli a települések helyneveit (2008), azonban ez a gyűjtemény kevésbé tekinthető a fentihez hasonló egységes szemlélettel készült adattárnak. A szerző az 1960 és 2005 között végzett helynévgyűjtő munkába számos diákját bevonta, így a gyűjtést végző személyek névtudatának, módszereinek, illetve a gyűjtések mélységének eltéréseiből adódóan heterogénebb névanyagokkal számolhatunk, ami a névsűrűségi vizsgálatok eredményeit torzíthatja.

Ennek elkerülése érdekében kiegészítő helynévgyűjtést végeztem a vizsgált területen, illetve néhány további — egy-egy település névanyagát közreadó —

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-20-3-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával és az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

munkával is kiegészítettem a BURA-féle névanyagot (KISS K. 2004, 2014, SZILÁGYI VARGA 2015). Az így összeállt forrásanyag a névsűrűségi vizsgálatoknak is biztosabb alapja lehet. Az általam vizsgált terület ukrainai településeinek névtani vizsgálata során a KOCÁN BÉLA által gyűjtött helynévanyagra támaszkodtam (2003),¹ illetve Szőlősgyula helyneveit BARTA VIKTÓRIA gyűjtése nyomán dolgoztam fel (2009: 213–224). Az ukrainai települések többsége esetében azonban a belterületi helynévanyag nem áll rendelkezésre, így ebben a térségben a névsűrűség kiszámításakor a külterületi helynevek számát veszem alapul.

2. Jelen vizsgálatomba összesen 33 település mikrotoponímiai anyagát, azaz 4 600 használatban lévő helynevet vontam be, mely 3 734 különböző objektumot jelöl. Ez a névmennyiség 48 032 hektáros területen oszlik meg. Az alábbi táblázat az említett mutatók, illetve az átlagos névsűrűségi értékek alakulását országonként lebontva ábrázolja.

	települések száma	terület mérete (ha)	nevek száma	objektumok száma	átlagos névsűrűség	átlagos objektumsűrűség
romániai terület	21	33 431	3 796	2 950	11,35	8,82
ukrainai terület	12	14 601	804	784	5,50	5,36
összesen	33	48 032	4 600	3 734	9,57	7,77

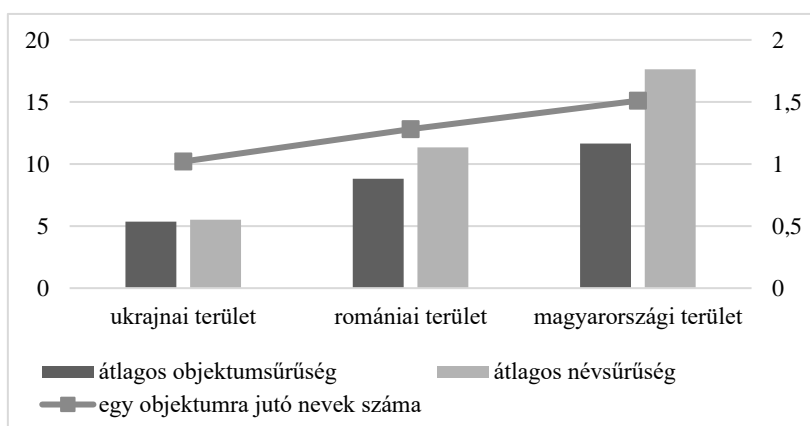
1. ábra. A vizsgált térségek területi és névsűrűségi mutatói

A névsűrűség egységnyi területre eső helynevek számszerű mutatóját jelenti (NYIRKOS 1993: 244). HOFFMANN ISTVÁN azonban elkülöníti az objektumsűrűség és a névsűrűség fogalmát: előbbi a területen helynévvel megjelölt objektumok számát, utóbbi pedig a területen egyidejűleg használatban lévő összes névalakot jelenti (2015: 378). Az általam vizsgált területen átlagosan 7,77 objektum, illetve 9,57 név fordul elő négyzetkilométerenként. A táblázat adataiból azonban kitűnik, hogy mind a névsűrűség, mind pedig az objektumsűrűség átlagértéke országonként jelentős eltérést mutat. A romániai településeken átlagosan 11,35 név, illetve 8,82 objektum fordul elő négyzetkilométerenként, míg az ukrainai térségben ennél jóval kisebb átlagértékekkel számolhatunk (5,50, illetve 5,36). Ez utóbbi terület értékeinek alacsonyabb voltát döntően a belterületi nevek hiánya magyarázhatja.

A névsűrűségi érték valamennyi helynévrendszer esetében értelemszerűen meghaladja a tereptárgyak négyzetkilométerenkénti számát, azaz számolnunk

¹ Batár, Csepe, Fertőszalmás, Forgolány, Nagypalád, Tiszabökény és Tiszaújlak helyneveit a szerző ezidáig még nem publikálta.

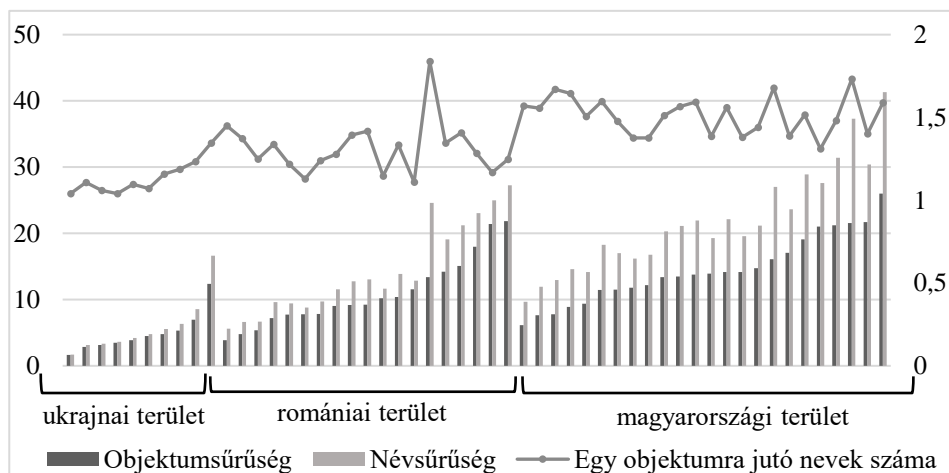
kell a szinonimitással, mely a névsűrűség alakulása szempontjából lényeges tényező. Helynevek esetében szinonim viszonyról akkor beszélhetünk, ha azonos denotátumra több különböző név is vonatkozik, melyek az értelem jelentős megváltozása nélkül felcserélhetők (J. SOLTÉSZ 1979: 39). Az általam vizsgált területen a szinonimitás mértékét tekintve — a névsűrűségi értékekhez hasonlóan — országonként jelentősebb eltérésekkel számolhatunk. A korábban vizsgált magyarországi területen egy objektumra átlagosan 1,51 név jut (2017: 112). A romániai területen ennél kisebb, 1,28-as átlagértéket mérhetünk, míg az ukrajnai térségben ez az érték mindössze 1,02. Ha ezeket az értékeket összevetjük a térségek átlagos objektum- és névsűrűségi mutatóival, azt tapasztaljuk, hogy a szinonim helynevek gyakorisága ezen értékekkel arányosan növekszik, amit a 2. ábra is szemléltet.

2. ábra. Az átlagos objektumsűrűség és a névsűrűség, valamint a szinonimitás mértékének összefüggése a vizsgált térségekben

Mindez talán azzal magyarázható, hogy a magasabb objektumsűrűség, azaz a nevet viselő tereptárgyak nagyobb számú előfordulása kedvezhet bizonyos típusú szinonim helynevek kialakulásának. Ebben az esetben ugyanis gyakrabban előfordul, hogy egy objektumtípusból több is fellelhető az adott területen, így azok egyszerű földrajzi köznévvél való megjelölése (*Legelő, Erdő*) nem elegendő. A homonímia elkerülése érdekében a névhasználók az azonos osztályjelölő elemhez valamilyen megkülönböztető jelzőt kapcsolnak. Azonban a névközösség tagjai az adott helyeknek gyakran más-más tulajdonságát jelölik meg a névadás során, így hozva létre szinonim helyneveket (Mikola: *Felső-végesi-legelő ~ Nagy-legelő ~ Alsó-végesi-legelő ~ Kis-legelő*, Atya: *Belső-legelő ~ Nagy-legelő ~ Falu-legelője ~ Igényelt-legelő ~ Külső-legelő ~ Kis-legelő ~ Bodó-legelő ~ Úrbéres-legelő*). A vizsgált névanyagokban természetesen a helynévi szinonímiának az itt említett típusától eltérő változatai is megjelennek, melyek létrejöttét más tényezők indokolják.

Ahhoz, hogy a név-, illetve objektumsűrűség és a szinonimitás mértékének összefüggéséről árnyaltabb képet kapjunk, érdemes az említett mutatókat településenként is megvizsgálni (3. ábra).

3. ábra. Az objektumsűrűség és a névsűrűség értékei, valamint a szinonimitás mértéke a vizsgált településeken

Az adatok azt mutatják, hogy a névsűrűségi értéknek és a szinonim helynevek gyakoriságának a fent bemutatott összefüggése az egyes térségek helynévrendszereit tekintve nem feltétlenül érvényesül. Noha az ukrajnai településeken az említett mutatók közötti egyenes arányosság többé-kevésbé kivehető, a romániai és a magyarországi településeken ez a tendencia nem jellemző. Ezekben a helynévrendszerekben a szinonim helynevek előfordulásának gyakoriságát a névhasználó közösségek egyedi névadási szokásai határozzák meg. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül a területek átlagértékeinek összefüggéseit sem, miszerint az átlagosan magasabb objektumsűrűséggel rendelkező térségekben a helynévi szinonimitás mértéke is nagyobb, ami természetesen az abszolút névsűrűség növekedéséhez is vezet. Figyelemre méltó azonban, hogy az egyes térségeken belül — néhány kiugró átlagtól eltekintve — viszonylag kiegyenlített szinonimitási értékeket láthatunk, 0,3-en belüli eltérésekkel.

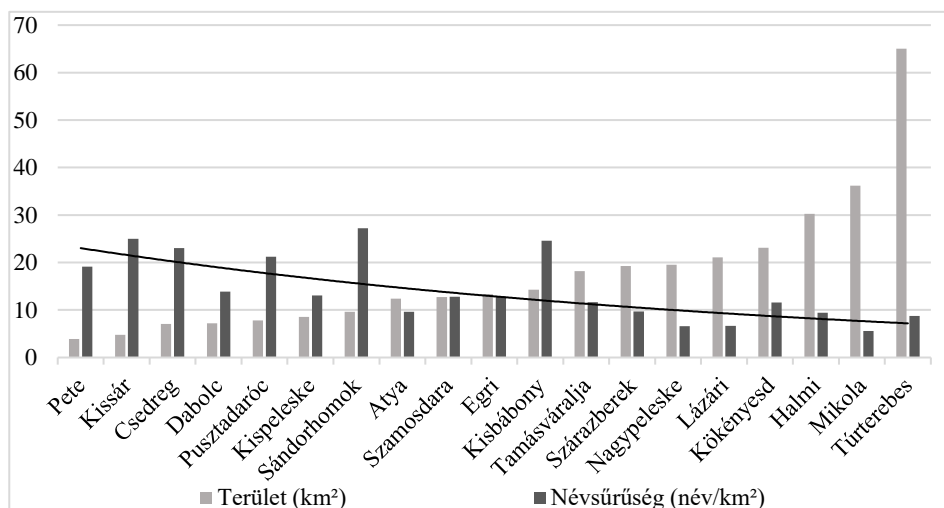
3. A helynévrendszerek abszolút névsűrűségét a szinonimitás mellett egyéb tényezők ennél is meghatározóbb mértékben befolyásolják. Ezek számbavételéhez azonban csak néhány — az utóbbi években végzett — vizsgálat eredményeire támaszkodhatom. Elsősorban a névsűrűségnek a terület méretével való összefüggését érdemes megvizsgálni, ugyanis a két érték fordított arányosságát több kutató is érvényesnek találta vizsgálatait során. NAGY MÁTÉ az Alsó-Bodrogköz (2013: 12), HALMOS JUDIT pedig a Pápai járás településeinek névsűrűségi viszonyait elemezve mutatta ki ezt a tendenciát (2013: 17). A terület és a névsűrű-

ség közötti fordított arányosságot DITRÓI ESZTER több térség névanyagán is igazolta, de leghatározottabban a Vas megyei települések esetében rajzolódott ki ez az összefüggés (2017: 66). Az általam vizsgált magyarországi Csengeri járás névanyaga is egyértelműen jelezte a terület mérete és a névsűrűség közötti fordított arányosságot (HANKUSZ 2017: 114).

A terület méretének névsűrűsége gyakorolt hatása leginkább minden bizonynyal a terület kihasználtságának mértékével függ össze, azaz a kisebb területű települések határát a lakosság intenzívebben felhasználja, mint a nagy területtel rendelkező településeket, így helynevekkel is sűrűbben népesíti azt be.

4. Az általam vizsgált magyarországi települések természetföldrajzi jelleg, etnikai és nyelvi összetétel szempontjából homogénnek tekinthetők, ezért különösen alkalmasnak bizonyultak a terület és a népsűrűség helynévsűrűsége gyakorolt hatásának megragadására. A határon túli térségek települései etnikai szempontból heterogénebbek, ami a névsűrűség alakulása szempontjából ugyancsak meghatározó körülmény lehet.

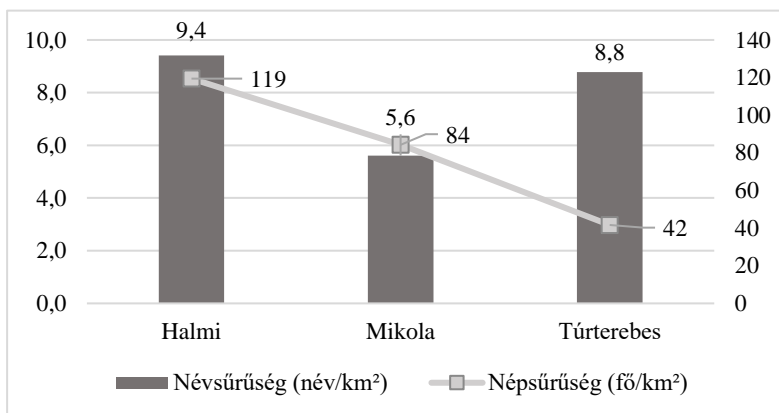
A névsűrűségi vizsgálatot ennek ellenére ezekben a térségekben is érdemes a terület és a névsűrűség összefüggéséből kiindulva elvégezni. A romániai települések mutatóit az alábbi ábra szemlélteti (4. ábra).²

4. ábra. A romániai települések területének mérete és névsűrűsége közötti összefüggés

² Az általam vizsgált határon túli térségekben (mind Romániában, mind pedig Ukrajnában) kizárólag a több település alkotta közigazgatási egységek, azaz községek méretére vonatkozóan találunk információt, az egyes falvak pontos kiterjedését a hatóságok nem tartják nyilván. Ezért a települések névsűrűségének kiszámításához az 1913-as helységnévtárak az általam vizsgált falvak területére vonatkozó adatait használtam fel. A települések mérete azonban — a belterület növekedésén túl — nemigen változott az elmúlt mintegy száz évben, így a helységnévtár adatai jól használhatók más vizsgálatok során is.

Noha a helynévsűrűség és a terület mérete közötti fordított arányosság ezen a területen is megfigyelhető, a magyarországi területhez viszonyítva jóval több olyan településsel számolhatunk, melyek adatai ezt az összefüggést nem támasztják alá, azaz névsűrűségi mutatóik területük méretétől függetlenül alakulnak. A kiugró értékek magyarázatára a hasonló területű települések összevetése ad lehetőséget.

5. ábra. A legnagyobb területű települések névsűrűségi és népsűrűségi mutatói

A romániai térség legnagyobb területű települése Túrterebes, amely 65 km² területen fekszik, ezt követi Mikola és Halmi, melyek mérete nagyjából feleakkora (36 és 30 km²). Túrterebes névsűrűsége azonban — a hatalmas területe ellenére — a Halmiban mért számhoz közelít, jócskán meghaladva a mikolai értéket. A falvak névsűrűségének a népsűrűséggel való összevetése (5. ábra) nem ad magyarázatot a fenti értékekre, hiszen a három település közül éppen Túrterebesben a legalacsonyabb a népsűrűség. Ugyanakkor ezzel összefüggésben nem hagyhatjuk figyelmen kívül a lakosság etnikai összetételének különbségeit sem. Túrterebes lakosságának ugyanis mintegy 80%-a magyar nemzetiségű (a fennmaradó 20% jórészt magyar anyanyelvű cigány lakosságot jelent), míg ez az arány Mikolában és Halmiban mindössze 43, illetve 34%, azaz jelentős számú román lakossággal számolhatunk. Vizsgálatom szempontjából a települések etnikai viszonyainak tisztázása tehát fontos szempontként vehető figyelembe, ugyanis általában véve is feltételezhető, hogy a magyar lakosság arányának csökkenésével a falvak határának egyre nagyobb része kerül románok birtokába, akik az ottani magyar helyneveket nem feltétlenül őrzik meg, s ebből kifolyólag a nevek egy része kiveszhet a használatból.³ Túrterebes esetében tehát a területéhez képest

³ A területeknek román tulajdonba való átkerülése minden bizonnyal a román helynevek felzaporodását is eredményezi, vizsgálataim azonban csak a magyar helynevekre terjednek ki.

magas névsűrűségi értékhez bizonyára a magyar lakosság nagyobb aránya is hozzájárulhatott.

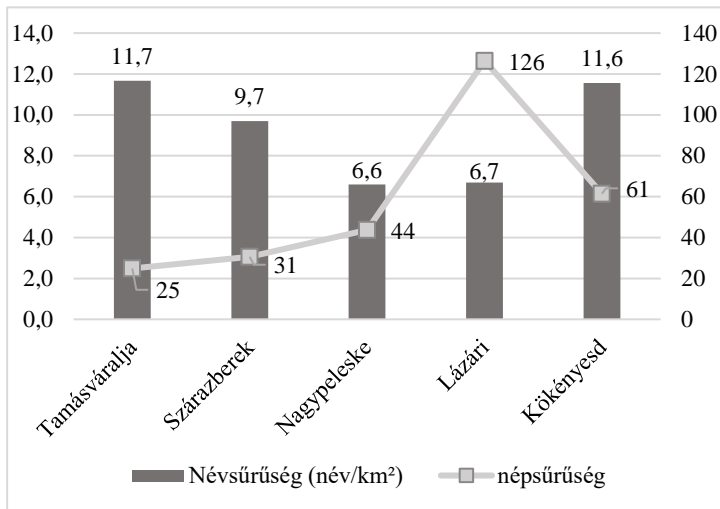
Az itt vizsgált települések névsűrűségi mutatóit — az etnikai viszonyokon túl — a települések gazdaság- és természetföldrajzi jellege is minden bizonynyal befolyásolta. Túrterebes és Halmi határához ugyanis egy-egy, önálló településsé fejlődött korábbi szőlőhegy (Túrterebeshegy, illetve Halmihegy) is hozzátartozik. Ezek a településrészek értelemszerűen növelik Túrterebes és Halmi névsűrűségi értékeit, annál is inkább, mivel igen változatos felszínű területekről van szó. Több kutató is felveti ugyanis azt az összefüggést, hogy a földrajzilag tagolt területeken a névsűrűségi érték magasabb a sík területeken mért értékeknél (KISS L. 1985: 364–365).

5. A közepesen nagy területű falvak mutatói — a területméret névsűrűsége gyakorolt hatása mellett — szintén egyéb tényezők jelenlétére hívják fel a figyelmet. Nagypeleske és Lázári helynévsűrűsége ugyanis jócskán elmarad a területileg azonos nagyságrendet képviselő falvak mutatóitól. Ezt a 4. ábra mellett az alábbi táblázat is szemlélteti (6. ábra).

Település	Terület (km ²)	Névsűrűség (név/km ²)
Tamásváralja	18,1	11,7
Szárzaberek	19,2	9,7
Nagypeleske	19,5	6,6
Lázári	21,0	6,7
Kökényesd	23,1	11,6

6. ábra. A névsűrűségi értékek mutatói hasonló területű településeken

Az itt feltüntetett települések területe 18 és 23 km² közötti, azaz ebből a szempontból alig különböznek egymástól. Jelentősebb eltérés mutatkozik azonban a névsűrűségi értékek terén, ugyanis Nagypeleske és Lázári területén nagyjából 6-7 név fordul elő négyzetkilométerenként, míg a hasonló méretű településeken ennek az értéknek csaknem a kétszerese jellemző. A fentebb vizsgált települések példája nyomán logikusnak tűnhet az itt tapasztalt eltérések magyarázatát a népsűrűség, illetve az etnikai viszonyok különbségeiben keresni. Ezek a települések azonban etnikai szempontból viszonylag homogének: Tamásváralja, Szárzaberek és Kökényesd esetében a magyar lakosság aránya meghaladja a 90%-ot, de lényeges eltérést Nagypeleske (86%) és Lázári (73%) értékei sem mutatnak. Az etnikai tényező tehát nem ad magyarázatot az eltérő névsűrűségi mutatókra.

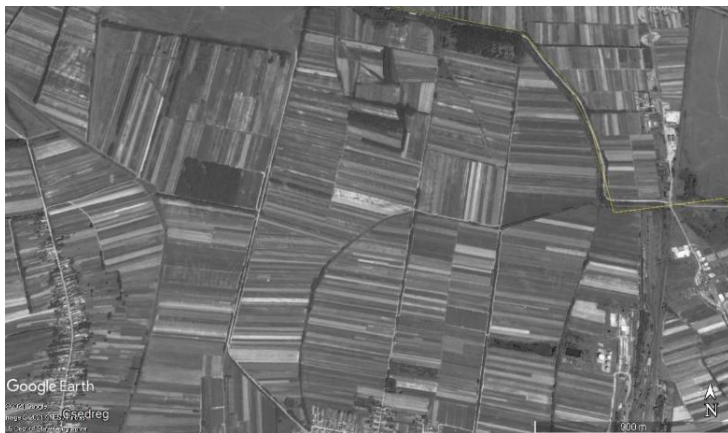
7. ábra. A névsűrűség és népsűrűség mutatói hasonló területű településeken

A települések névsűrűségének a népsűrűséggel való összevetése (7. ábra) szintén nem ad magyarázatot Nagypeleske és Lázári viszonylag alacsony névsűrűségi értékére. A népsűrűséget tekintve a Szatmárnémetihez legközelebb eső Lázárinál mutatkozik kiugróan magas érték, amihez bizonyára a szuburbanizáció is hozzájárulhatott. A Szatmárnémetiből, illetve más területekről ide költöző lakosság ugyanis rendszerint a városi munkahelyek gyors és egyszerű megközelíthetősége miatt választja a városkörnyéki települést, azaz a falu határát kevésbé ismeri, így a (külterületi) helynevek létrehozásában nemigen vesz részt.

A falusi jellegű településeknek a várostól való távolsága alapvetően meghatározza a lakosság életmódját, ami a helynevek keletkezését és fennmaradását is jelentősen befolyásolja. A települések helynévsűrűségének alakulása szempontjából tehát minden bizonnyal fontos szerepe van annak, hogy a lakosság körében mennyire jellemző a hagyományos földművelő életforma. Lázári és Nagypeleske az itt vizsgált öt település közül a legközelebb fekszik Szatmárnémetihez, ami a városi munkahelyekre való ingázást nagyban megkönnyíti, így a lakosoknak egyre kisebb része marad meg a földművelésnél. Gyakori jelenség, hogy az ilyen jellegű településeken a határ nagy része néhány tulajdonos birtokába kerül, akik a földeket kisebb parcellák helyett, egységes, nagy területű táblákban művelik, ami pedig a kisebb területeket jelölő határnevek eltűnését eredményezheti. Mindent igazolják az általam vizsgált települések műholdfelvételei, amelyeken jól kivethető, hogy a Szatmárnémeti közelében húzódó falvak határa kevésbé tagolt, azaz jóval nagyobb parcellákra oszlik, mint a várostól távolabb eső települések határa. Ezt az eltérést szemléltetik az alábbi — Nagypeleske és Kökényesd határának egy-egy részletéről készült — műholdfelvételek (8–9. ábra).

8. ábra. Műholdfelvétel Nagypeleske határáról

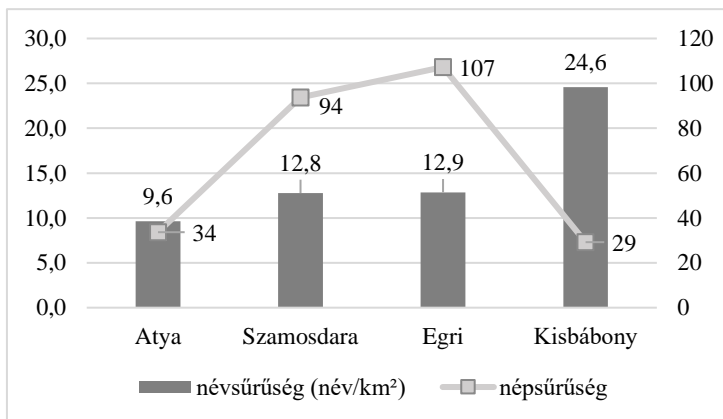
9. ábra. Műholdfelvétel Kökényesd határáról

A Kökényesden jellemző apró parcellák azt jelzik, hogy a lakosság körében a földművelés viszonylag intenzíven jelen van. A határ ilyen mértékű tagoltsága az általam vizsgált térség északi, Szatmárnémetitől távolabb eső részében jellemző. Ezzel szemben a városhoz közelebb eső településeken a Nagypeleske műholdfelvételén is látható, nagy méretű földtáblák jellemzők, ami a lakosság körében a földművelő életforma visszaszorulását mutatja.

Valószínűleg ez a jelenség állhat a közepes méretű falvak közül — a Szatmárnémetihez igen közel eső — Atya névsűrűségi értékének a területileg azonos kategóriát képviselő falvak mutatóitól való elmaradása hátterében is.

A névsűrűséget a népsűrűséggel összevető diagramon (10. ábra) látható, hogy a két mutató alakulása ezeken a településeken semmilyen összefüggést nem mutat, és az etnikai összetétel tekintetében sem számolhatunk olyan számottevő

különbségekkel, melyek a névsűrűség eltéréseit indokolhatnák. Könnyen elképzelhető tehát, hogy ebben az esetben is a területhasználat eltérései állnak a névsűrűségi különbségek háttérében. Ugyanakkor a Kisbábonyban mért kiugróan magas névsűrűség kapcsán meg kell említenünk, hogy ezen a településen a helynévgyűjtés névszociológiai vizsgálatok céljából, rendkívül nagy számú adatközlő bevonásával történt, ami nyilvánvalóan hozzájárult az itt tapasztalt magas névsűrűséghez.

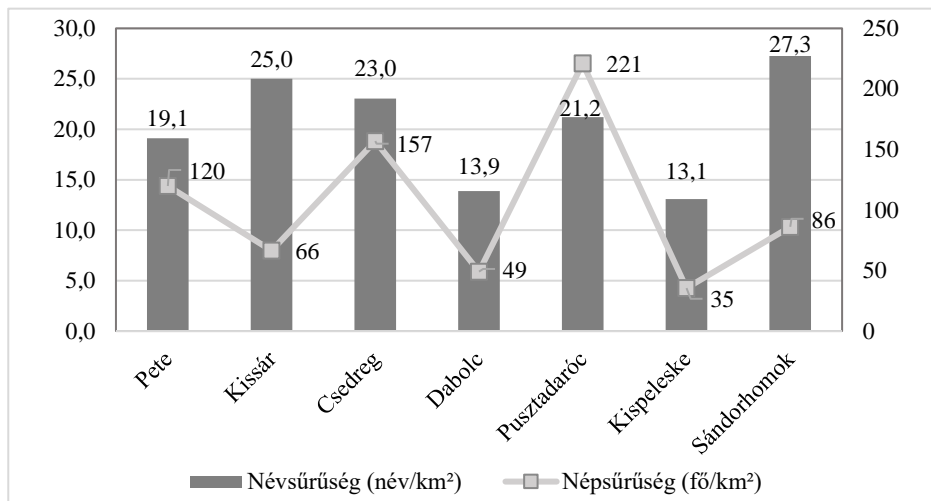
10. ábra. A névsűrűség és a népsűrűség a közepes méretű településeken

5. A névsűrűség és a területméret összefüggését mutatja, hogy a legmagasabb névsűrűségi értékek a 10 km² alatti, azaz a legkisebb területű településeken mérhetők. Ugyanakkor ezeknek a falvaknak az értékeit tekintve sem tapasztalunk közvetlen, mechanikus megfelelést az említett mutatók között (11. ábra).

Település	Terület (km ²)	Névsűrűség (név/km ²)
Pete	3,9	19,1
Kissár	4,8	25,0
Csedreg	7,1	23,0
Dabolc	7,2	13,9
Pusztadaróc	7,8	21,2
Kispeleske	8,6	13,1
Sándorhomok	9,7	27,3

11. ábra. A legkisebb méretű települések névsűrűségi adatai

Pete a romániai terület legkisebb, alig 400 hektáros települése, azonban névsűrűségi értéke jóval lemarad a hasonló területű Kissáron mért értéktől, illetve Dabolc és Kispeleske névsűrűségi mutatói szintén jócskán elmaradnak a hasonló területű falvakétól.

12. ábra. A névsűrűség és a népsűrűség a legkisebb területű településeken

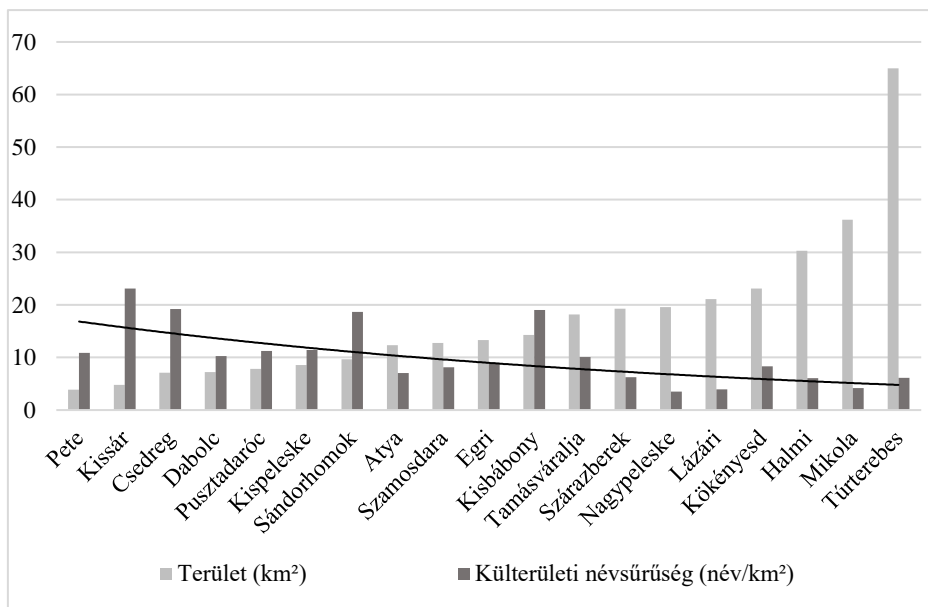
Ezekre az eltérésekre részben magyarázatul szolgálnak a települések népsűrűségi adatai (12. ábra). A fenti diagramon jól látható, hogy Kíspeleskén és Dabolcon mérhető a legkisebb népsűrűség, ami indokolhatja a helynévsűrűségi értékek alacsony voltát.⁴ Ezzel szemben a területileg legkisebb kategóriát képviselő Pete és Kíssár esetében nem beszélhetünk ilyen összefüggésről, sőt épp ellentétes helyzet tapasztalható. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a Petén mért magas népsűrűséghez Szatmárnémeti közvetlen közelsége is hozzájárulhat (mindez Pustadarócre is érvényes lehet). Petének a várostól való kis távolsága — a korábbiakban már felvázolt okok miatt — a földművelő életforma visszaszorulását is eredményezhette a lakosság körében, ami a helynévsűrűség csökkenéséhez vezet. Ez természetesen csak a külterületi nevek vonatkozásában jelenthető ki, hiszen a lakosságnak a belterülettel való kapcsolatát mindez nem befolyásolja, sőt a városközeli települések lakosságának növekedése a belterületi nevek felszaporodását is eredményezheti. A helyzet jobb megvilágítása érdekében érdemes tehát a helynévsűrűséget kizárólag a külterületi helynevek bevonásával megvizsgálni.⁵

6. A romániai területen 2690 név, azaz a helynevek 70,8%-a jelöl valamilyen külterületi objektumot.

⁴ A 7 és 10 km² közötti területű települések mindegyikén 60% fölötti a magyarság aránya, így az etnikai viszonyoknak a névsűrűsége gyakorolt hatásával kevésbé kell számolnunk.

⁵ Az eredményeket némileg torzíthatja, hogy a külterület helynévsűrűségének kiszámításakor a települések területének egészét vettem alapul, ugyanis a települések külterületének méretére vonatkozóan nem találtam megbízható információkat.

A külterületi helynévsűrűséget a terület méretével összevető diagramon (13. ábra) látható, hogy a városkörnyéki települések névsűrűségének kisebb mértéke a külterületi nevek esetében még markánsabban megnyilvánul. Lázári, Nagypeléske, Pusztadaróc és Pete névsűrűsége — a teljes névanyagnál mért értékekhez képest — több mint 40%-kal csökkent. Mindez tehát megerősíti azt a feltevést, miszerint a város közelsége a földműveléssel foglalkozó népesség számának visszaszorulását, ezáltal pedig a helynévsűrűség csökkenését eredményezheti.

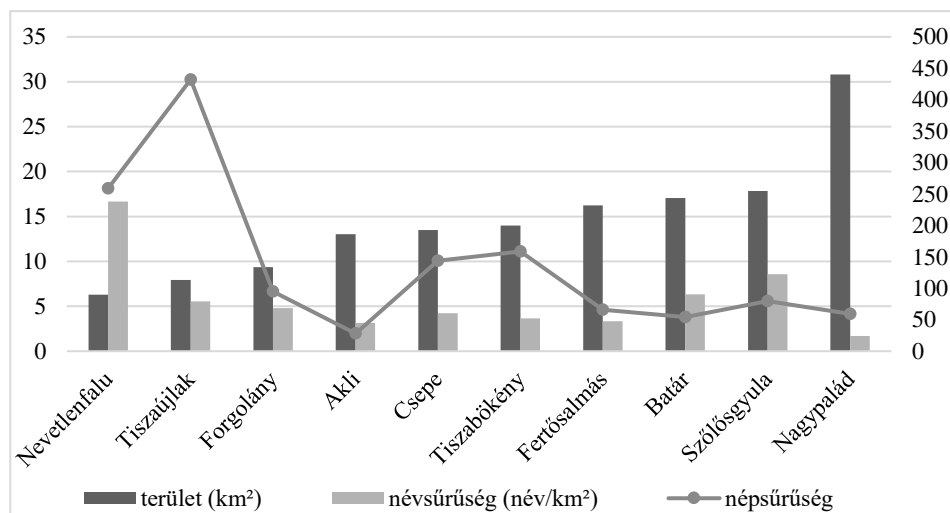
13. ábra. A terület méretének és a külterület névsűrűségének összefüggése

A romániai települések körében végzett fenti vizsgálatok eredményei további, a névsűrűséget befolyásoló tényezők jelenlétét igazolják, hiszen a magyarországi térségben kimutatott tendenciákon túl a térség etnikai viszonyainak, illetve a lakosság életmódjának eltérő jellege is összefüggést mutat a névsűrűségi értékek alakulásával. Ugyanakkor a vizsgálatokból az is világosan kitűnik — a korábbi vizsgálatok eredményeinek megfelelően —, hogy a névsűrűséget valamennyi tényező közül a település mérete határozza meg legerősebben.

7. Ez a meglehetősen határozottnak tűnő tendencia azonban az általam vizsgált ukrainai települések esetében kevésbé jellemző (14. ábra).

A terület méretének és névsűrűségének fordított arányossága a térség legkisebb és legnagyobb területű településének összevetésekor mutatható ki. Nevetlenfalu területe mindössze 6,3 km², azonban az itt tapasztalt 16,6-os névsűrűségi érték messze meghaladja a térség többi településén mért számot. Ezzel szemben

a legnagyobb, 30,8 km²-es területű Nagypalád névsűrűsége rendkívül alacsony, 1,6 név/km² értéken áll. A terület többi települése azonban a névsűrűség szempontjából nem mutat jelentősebb eltérést, az itt tapasztalt névsűrűségi értékek 3 és 8 név/km² között ingadoznak. Ez azonban nem meglepő, figyelembe véve, hogy ezeknek a településeknek a területe nem különbözik jelentősen. Az itt vizsgált falvak a névsűrűséget és etnikai viszonyokat tekintve is viszonylag egységes képet mutatnak. A névsűrűség mindössze Nevetlenfalu és Tiszaújlak esetében jelez kiugró értéket, a magyarság aránya pedig — Csepe kivételével (57%) — valamennyi településen 80% fölötti. Mindez tehát magyarázhatja a településeken mért hasonló névsűrűségi értékeket.

14. ábra. Területi, névsűrűségi és népsűrűségi értékek az ukrajnai településeken

8. Névsűrűségi vizsgálatom eredményei a névsűrűséget meghatározó tényezők sokféleségére hívják fel a figyelmet, illetve arra, hogy a különböző tényezők befolyása az egyes névrendszerek esetében eltérő mértékű lehet. Noha a névsűrűség és a területméret fordított arányossága a magyarországi névanyagot tekintve igen erős összefüggésnek tűnik, a több tekintetben kevésbé homogén romániai falvak esetében ez a tendencia kevésbé egyértelmű. Egy-egy terület névsűrűségi vizsgálatakor azonban mindig számolnunk kell az emberi tényezővel is, vagyis azzal, hogy a gyűjtést végző személyek eltérő szemlélettel és alapos-sággal végzik el a földrajzi nevek gyűjtését, ami a névsűrűségi értéket is befolyásolja.

Irodalom

- BARTA VIKTÓRIA 2009. A kárpátaljai Gyula helynevei. *Magyar Nyelvjárások* 47: 213–224.
- BURA LÁSZLÓ 2008. *Szatmár megye helynevei 1–2*. Csíkszereda, Státus Könyvkiadó.
- DITRÓI ESZTER 2017. *Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata. (A helynévminták összevető analízise statisztikai megközelítésben)*. A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 40. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HALMOS JUDIT 2013. *Névsűrűségi vizsgálatok a Pápai járásban*. Szakdolgozat. Kézirat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet Könyvtára.
- HANKUSZ ÉVA 2017. Névsűrűségi vizsgálatok a Csengeri járásban. *Magyar Nyelvjárások* 55: 111–120.
- HOFFMANN ISTVÁN 2015. Nagykőrű és Tapolcafő. Összehasonlító helynévrendszertani vizsgálat. In: BÁRTH M. JÁNOS–BODÓ CSANÁD–KOC SIS ZSUZSANNA szerk., *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest, ELTE BTK. 376–387.
- KISS LAJOS 1985. Barangolás földrajzi neveink világában. *Magyar Nyelvőr* 109: 359–366.
- KISS KÁLMÁN 2004. Egri község. *Partiumi Füzetek* 31. Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság–Királyhágómelléki Református Egyházkerület–Nagyvárad Római Katolikus Püspökség.
- KISS KÁLMÁN 2014. *Túrterebes földrajzi neveinek története*. Nagyvárad, Varadinum Script Kiadó.
- KOCÁN BÉLA 2003. *A földrajzi nevek vizsgálata a Nagyszőlősi járás négy településén (Újaklin, Aklihegyen, Aklin, Nevetlenfalun)*. Szakdolgozat. Kézirat. Ungvár.
- NAGY MÁTÉ 2013. *Vizsgálatok a Bodrogköz helyneveinek köréből*. Szakdolgozat. Kézirat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet Könyvtára.
- NYIRKOS ISTVÁN 1993. A földrajzinév-sűrűség kérdéséhez. *Névtani Értesítő* 15: 244–246.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SZILÁGYI VARGA ZSUZSA 2015. A romániai Kisbáony helynevei. *Magyar Nyelvjárások* 53: 157–187.

Name-Density Studies in the Szatmár District

The examination of name density and the factors influencing it represent significant components in the study of toponymic systems. In my paper I analyze factors influencing name density using the microtoponym corpus of 33 settlements of the Szatmár region across the border. The settlements of the region are more heterogeneous in terms of their physical geography, as well linguistic and ethnic composition than the villages of the

Csenger district studied in my previous work of a similar nature. This means that beyond the impact of the size of the area and population density on toponym density, we may also consider the effect of other factors. My analysis shows that name density is also significantly influenced by the ethnic composition of the settlements and the variations in land use.

Keywords: toponymic systems, toponym density, statistical study of toponyms

Hankusz Éva
ORCID: 0000-0003-4777-8584
Debreceni Egyetem
szemak_eva@yahoo.com

